

© Кравчун П.Г., Граматюк А.Н.

УДК 616.12-008.46+616.61-036.12-074:547.96:612.

Кравчун П.Г., Граматюк А.Н.

ИЗУЧЕНИЕ АКТИВНОСТИ МАРКЕРОВ АПОПТОЗА И ИНТЕРЛЕЙКИНОВ У ПАЦИЕНТОВ АГ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ НАЛИЧИЯ У НИХ СОПУТСТВУЮЩЕЙ ХРОНИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНИ ПОЧЕК

Харьковский национальный медицинский университет (г. Харьков)

gramatyuk@ukr.net

Работа является фрагментом научно-исследовательской работы кафедры внутренней медицины № 2 и клинической иммунологии и аллергологии Харьковского национального медицинского университета МЗ Украины «Профибротические иммуновоспалительные факторы и анемический синдром как маркеры прогноза у больных с хронической сердечной недостаточностью при ишемической болезни сердца и сахарным диабетом в рамках кардиоренального континуума», № гос. регистрации 0111U003389; 2014 - 2016).

Вступление. Одной из причин высокой заболеваемости и смертности от сердечно-сосудистых заболеваний (ССЗ) являются нерешенные проблемы первичной и вторичной профилактики, то есть несвоевременное выявление и коррекция факторов риска, поражений органов-мишеней, ассоциированных нарушений. То же можно отнести и к хронической болезни почек (ХБП), которая нередко не только осложняет сердечно-сосудистую (СС) патологию, но и в свою очередь повышает риск развития СС катастроф [1-3].

Существуют разноречивые мнения о частоте почечного поражения при артериальной гипертонии. Так, Шустов С.Б. и соавт. (1997) утверждают, что смертности больных артериальной гипертонией от почечной недостаточности практически не наблюдается. Однако анализ современных регистров больных на заместительной почечной терапии (гемодиализ и перитонеальный диализ) показывает, что среди причин развития терминальной хронической почечной недостаточности артериальная гипертония занимает второе место после сахарного диабета, опережая первичные болезни почек [4].

Необходим поиск доступных для анализа факторов, способствующих формированию и прогрессированию гипертонической нефропатии. Обнаружение у больного предикторов развития и прогрессирования почечного поражения позволит эффективно осуществлять первичную и вторичную нефропротекцию, замедляя тем самым развитие и прогрессирование нефросклероза.

Апоптотический каскад задействован в патогенез АГ, результатом чего является формирование кардиальной и эндотелиальной дисфункции. Апоптотическая гибель клеток контролируется взаимодействием проапоптотических и противоапоптотических факторов. Одними из экзогенных факторов, которые запускают апоптоз, являются «Рецепторы смерти» семейства провоспалительного цитокина - фактора некроза

опухолей- α (ФНО- α), в число которых входят ФНО-Р1, Fas (Fibloblast associated), DR3 (Death Receptor 3), DR4, DR5, DR6 и другие. В случае Fas-зависимого апоптоза, рецептор Fas (FasR (CD95, APO-1)) индуцирует апоптотический сигнал путем связывания со своим лигандом - Fas лигандом (FasL (CD95L)), так называемая «FasR / FasL «система» [5,6].

В связи с вышеизложенным, **целью** нашего клинического **исследования** было изучение активности маркеров апоптоза FasL (CD95L) и ФНО- α у пациентов АГ в зависимости от наличия у них сопутствующей ХБП.

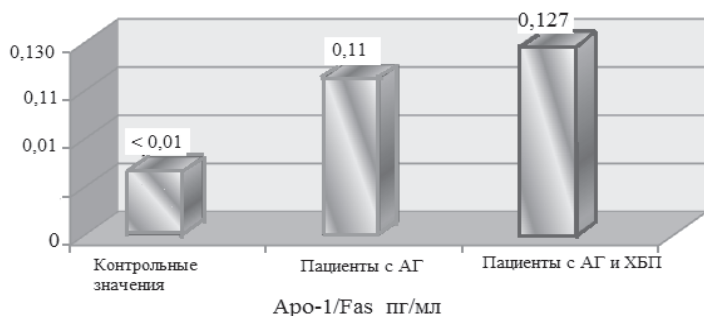
Объект и методы исследования. В исследование было включено 120 больных (78 женщин и 42 мужчины) все обследованные были разделены на 2 группы: в 1-ю группу вошли 67 пациентов с артериальной гипертонией, во 2-ю — 53 больных с артериальной гипертонией и хронической болезнью почек. Хроническая болезнь почек (ХБП) диагностировали по современным критериям ХБП (K/DOQI, 2006). Артериальная гипертония 1–3-й степени на основании критериев ВОЗ (1999) была определена у всех пациентов, ожирение I–III стадии по критериям Международной группы по ожирению IOTF (1999) — у 16 пациентов (17,2 %).

Распределение пациентов по диагнозам ХБП: хронический пиелонефрит 67%, хронический гломерулонефрит 11%, диабетическая нефропатия 18% и прочее 5%.

У всех больных определяли содержание в сыворотке крови липидов уровень общего холестерина, триглицеридов и холестерина липопротеинов высокой плотности (ЛПВП) измеряли на биохимическом анализаторе А15, Италия. Маркер апоптоза Apo-1/Fas в плазме крови определяли иммуноферментным методом, используя тест-системы фирмы Sigma, США. ФНО- α изучали при помощи набора фирмы «Вектор-Бест» с инструкцией производителя.

Статистическая обработка полученных данных проведена методами непараметрической статистики с использованием пакета статистических программ Statistica 8.0 for Windows (Statsoft, USA).

Результаты исследований и их обсуждение. Патогенез как АГ и ХБП достаточно сложный, мультифакториальный и не до конца понятен. Значимое превышение нормальных значений Apo-1/Fas и ФНО- α установлено у пациентов на всех стадиях ХБП (**рис.**). Уровень ФНО- α существенно превышал

Рис. Урівень Аро-1/Fas у пацієнтів з АГ в залежності від наявності ХБП і у осіб контрольної групи.

фізіологічний тільки починаючи з ХБП 3-й ст., однак мав тенденцію до підвищення і на 2-й ст. ХБП. Отримані результати свідчать про те, що на всіх стадіях ХБП надмірно активований як Аро-1/Fas так і ФНО- α . При проведенні дисперсійного аналізу встановлено сильна кореляція ($r=0,812$) між вираженістю протеїнурії і сукупністю показувачів.

Зв'язок маркерів активності апоптозу і одного з основних факторів прогресування ХБП

Таблиця

Клініко-біохімічні показувачі у обстежуваних пацієнтів

Показувач	Аро-1/Fas, пг/мл	ФНО- α , пг/мл
Пацієнти з АГ+ХБП СКФ > 90 мл/хв (n=19)	$0,134 \pm 0,012^*$	$42,5 \pm 3,9^*$
Пацієнти з АГ+ХБП СКФ 89–60 мл/хв (n=21)	$0,125 \pm 0,011^*$	$47,1 \pm 3,5^*$
Пацієнти з АГ+ХБП СКФ < 60 мл/хв (n=13)	$0,120 \pm 0,01^*$	$56,2 \pm 4,1^*$
Пацієнти з АГ (n=67)	$0,11 \pm 0,003$	$34,5 \pm 2,7$

Примітка: * — $< 0,05$ порівняно з групою з АГ; СКФ — швидкість клубочкової фільтрації.

також свідчить про залученні мітохондріального механізму в патогенез нефросклерозу. Мітохондріальні і імунні процеси грають важливу роль не тільки в патогенез склеротических змін, але і беруть участь в формуванні різних форм патології нирок. Зниженню механізмів апоптозу відводять важливу роль і при різних нефропатіях, таких як гломерулонефрити, полікістоз нирок, діабетическа нефропатія [11, 12]. Значесні зміни рівня Аро-1/Fas і ФНО- α відзначалися залежно від швидкості клубочкової фільтрації (табл.).

Висновки. Аналіз результатів показав, що у пацієнтів з артеріальною гіпертензією і різною хроніческою патологією нирок без зниження СКФ рівень маркера апоптозу Аро-1/Fas і інтерлейкіна ФНО- α значесно відрізняється від показувачів пацієнтів з АГ без супутньої ХБП. У пацієнтів з активною стадією нефротического синдрому, так і супроводжуваними помірною протеїнурією, рівень Аро-1/Fas і ФНО- α був достовірно вище, ніж у пацієнтів з мінімальною протеїнурією або при її відсутності (частична/повна ремісія нефротического синдрому). Отримані дані дозволяють передбачити, що при протеїнуричному апоптозі ведучим є саме Fas-опосередований його шлях і супутні імунні порушення.

Рівень сигнальних молекул апоптозу - FasL (CD95L) в умовах асоціації артеріальної гіпертензії і ХБП ($0,127 \pm 0,05$ пг/мл) достовірно перевищує рівень пацієнтів з артеріальною без діагнозу ХБП ($0,11 \pm 0,003$ пг/мл; $p < 0,05$) і в групі пацієнтів з наявністю ХБП залежить від швидкості клубочкової фільтрації.

Перспективи дальнєших досліджень. Вивчення ролі в патогенезі захворювання маркерів апоптозу Аро-1/Fas і аннексина А5 в крові хворих артеріальною гіпертензією з хроніческою патологією нирок.

Література

1. Агєєв Ф.Т. Розповсюдженість артеріальної гіпертензії в Європейській частині РФ / Агєєв Ф.Т. // Кардіологія. - 2004. - № 11. - С. 50-53.
2. Кобалава Ж.Д. Значення різних методів оцінки функціонального стану нирок для стратифікації серцево-судинного ризику / Ж.Д. Кобалава, С.В. Виллевалде, В.С. Моїсєєв // Кардіологія. - 2007. - № 12. - С. 74-80.
3. Кузьмін О. Б. Хроніческою хвороба нирок і стану серцево-судинної системи / О. Б. Кузьмін // Нефрологія. - 2007. - Т. 11, № 1. - С. 28-37.
4. Кузьмін О.Б. Легка дисфункція нирок у хворих з есенціальною гіпертензією: клініческі прояви і лікарське лікування / О.Б. Кузьмін, М.О. Пугачєва, С. В. Чуб // Нефрологія. - 2004. - Т. 8, № 3. - С. 15-21.
5. Мікроальбумінурія інтегральний маркер кардіоренальних взаємозв'язків при артеріальній гіпертензії / Н. А. Мухін, С. В. Моїсєєв, В. В. Фомін [і др.] // Consilium Medicum. - 2007. - № 5. - С. 13-19.
6. Мухін Н.А. Зниження швидкості клубочкової фільтрації — загальнопопуляційний маркер несприятливого прогнозу / Н.А. Мухін // Терапевт. архів. - 2007. - № 6. - С. 5-10.
7. Chronic kidney disease as a risk factor for cardiovascular disease and all-cause mortality: A pooled analysis of community-based studies / D.E. Weiner, H. Tighiouart, M.G. Amin [et al.] // J. Am Soc Nephrol. - 2004. - Vol. 15, № 5. - P. 1307-1315.
8. Clinical significance of Neutrophil gelatinase-associated lipocalin (NGAL) expression in primary rectal cancer / X. F. Zhang, Y. Zhang, X. H. Zhang [et al.] // BMC Cancer. - 2009. - Vol. 6, № 9. - P. 134.
9. Devarajan P. Emerging urinary biomarkers in the diagnosis of acute kidney injury / P. Devarajan // Expert. Opin. Med. Diag. - 2008. - Vol. 2, № 4. - P. 387-398.
10. European guidelines on cardiovascular disease prevention in clinical practice / G. De Backer, E. Ambrosioni, K. Borch-Johnsen [et al.] // Eur. Heart J. - 2003. - Vol. 24. - P. 1601-1610.

УДК 616.12-008.46 + 616.61-036.12-074: 547.96: 612.

ВИВЧЕННЯ АКТИВНОСТІ МАРКЕРІВ АПОПТОЗУ І ІНТЕРЛЕЙКІНІВ У ПАЦІЄНТІВ АРТЕРІАЛЬНОЮ ГІПЕРТЕНЗІЄЮ ЗАЛЕЖНО ВІД НАЯВНОСТІ У НИХ СУПУТНЬОЮ ХРОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ НИРОК

Кравчун П.Г., Граматюк А.Н.

Резюме. В результаті проведеного дослідження встановлено, що у пацієнтів з артеріальною гіпертензією (АГ) і різною хронічною патологією нирок (ХПН) рівень маркера апоптозу Apo-1 / Fas та інтерлейкіну ФНО- α достовірно ($p \leq 0,05$) вищий від показників пацієнтів з АГ без супутньої ХПН. Отримані дані дозволяють припустити, що при протеїніндукованому апоптозі провідним є саме Fas-опосередкований його шлях і супутні імунні порушення. Рівень сигнальних молекул апоптозу - FasL (CD95L) в умовах асоціації артеріальної гіпертензії та ХХН ($0,127 \pm 0,05$ пг/мл) достовірно перевищує рівень пацієнтів з артеріальною без діагнозу ХХН ($0,11 \pm 0,003$ пг/мл; $p < 0,05$) і в групі пацієнтів з наявністю ХХН залежить від швидкості клубочкової фільтрації.

Ключові слова: маркери апоптозу, артеріальна гіпертензія, хронічна хвороба нирок.

УДК 616.12-008.46+616.61-036.12-074:547.96:612.

ИЗУЧЕНИЕ АКТИВНОСТИ МАРКЕРОВ АПОПТОЗА И ИНТЕРЛЕЙКИНОВ У ПАЦИЕНТОВ АРТЕРИАЛЬНОЙ ГИПЕРТЕНЗИЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ НАЛИЧИЯ У НИХ СОПУТСТВУЮЩЕЙ ХРОНИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНИ ПОЧЕК

Кравчун П.Г., Граматюк А.Н.

Резюме. В результате проведенного исследования установлено, что у пациентов с артериальной гипертензией (АГ) и различной хронической патологией почек (ХБП) уровень маркера апоптоза Apo-1/Fas и интерлейкина ФНО- α достоверно ($p \leq 0,05$) отличается от показателей пациентов с АГ без сопутствующей ХБП. Полученные данные позволяют предположить, что при протеининдуцированном апоптозе ведущим является именно Fas-опосредованный его путь и сопутствующие иммунные нарушения. Уровень сигнальных молекул апоптоза - FasL (CD95L) в условиях ассоциации артериальной гипертензии и ХБП ($0,127 \pm 0,05$ пг/мл) достоверно превышает уровень пациентов с артериальной без диагноза ХБП ($0,11 \pm 0,003$ пг/мл; $p < 0,05$) и в группе пациентов с наличием ХБП зависит от скорости клубочковой фильтрации.

Ключевые слова: маркеры апоптоза, артериальная гипертензия, хроническая болезнь почек.

UDC 616.12-008.46+616.61-036.12-074:547.96:612.

Study Activity Markers of Apoptosis and Interleukin Hypertension Patients according of Whether they Have Underlying Chronic Kidney Disease

Kravchun P.G., Gramatiuk A.N.

Abstract. The aim purpose of our study was to evaluate the clinical activity of markers of apoptosis FasL (CD95L) and TNF- α in patients of hypertension, depending on whether they are related CKD.

Materials and methods. The study included 120 patients (78 women and 42 men), all surveyed were divided into 2 groups: Group 1 included 67 patients with hypertension, the 2nd - 53 patients with arterial hypertension and chronic kidney disease. Chronic kidney disease (CKD) diagnosed according to modern criteria of CKD (K / DOQI, 2006). Hypertension 1-3-th degree on the basis of WHO criteria (1999) was determined in all patients, obesity stage I-III according to the criteria of the International Panel on Obesity IOTF (1999) - in 16 patients (17.2%). The distribution of patients by diagnosis of CKD: chronic pyelonephritis 67%, 11% of chronic glomerulonephritis, diabetic nephropathy, 18% and 5% other. All patients analyzed for serum lipid levels of total cholesterol, triglyceride and high density lipoprotein (HDL) levels were measured at the biochemical analyzer A15, Italy. Apoptosis marker Apo-1 / Fas in the blood plasma was determined by ELISA using test systems from Sigma, USA. TNF- α was studied using a set covered by firms "Vector-Best" with the manufacturer's instructions.

Statistical analysis of the data obtained by the method of non-parametric statistics using the statistical software package Statistica 8.0 for Windows (Statsoft, USA).

Results and discussion. The pathogenesis of both hypertension and CKD quite complex, multifactorial and not fully understood. A significant excess of normal values Apo-1 / Fas and the TNF- α found in patients at all stages of CKD. The level of TNF- α greatly exceed physiological only since CKD 3rd st., But tended to increase on the 2nd century. CKD. These results indicate that, at all stages of CKD excessively activated both Apo-1 / Fas and the TNF- α . During the analysis of variance set a strong correlation ($r = 0,812$) between the severity of proteinuria and a set of indicators. The study found that in patients with arterial hypertension (AH) and a variety of chronic kidney disease (CKD), the level of apoptosis marker Apo-1 / Fas and interleukin TNF- α significantly ($p \leq 0.05$) is different from that of patients with hypertension without concomitant CKD. These data suggest that the protein induced apoptosis is a leading Fas-mediated pathway and its associated immune disorders. The level of apoptosis signaling molecules - FasL (CD95L) under association of hypertension and CKD ($0,127 \pm 0,05$ pg / ml) was significantly higher than in patients without a diagnosis of arterial CKD ($0,11 \pm 0,003$ pg / ml; $p < 0,05$) and in the group of subjects with CKD depends on the rate of glomerular filtration.

Keywords: markers of apoptosis, hypertension, chronic renal disease.

Рецензент – проф. Скрипник І.М.

Стаття надійшла 03.06.2015 р.